

5/1956.

BULLETIN

Van
de

HISTORISCHE KRING

Het Land van Herle

Nadruk van artikelen of gedeelten daarvan, zonder toestemming van de redactie, verboden.

UITGAVE : HISTORISCHE KRING „HET LAND VAN HERLE”.

Bestuur : J. J. Jongen, voorzitter; Drs. L. van Hommerich, secretaris; F. X. Schobben, penningmeester.

Redactie-secretariaat en Administratie : Gemeente-archief, Raadhuis, Heerlen, (Tel. 3041, toestel 32).

Abonnementsprijs per jaar : f 2,—. — Losse nummers f 0,75.

Looptijd van het abonnement : uitsluitend per kalenderjaar.

Bij tussentijdse bestellingen worden reeds verschenen nummers, voor zover mogelijk, nageleverd.

Voor betalingen : Postrekening van de penningmeester No. 1882.62 *Waubach*.

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versteviging van het contact tussen de historiebefeenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerlener land.

Problemen

rond de namen CORIOVALLUM en HEERLEN

HOEWEL de Romeinse nederzettingen in Zuid-Limburg zeer talrijk zijn geweest, is ons door de Romeinen slechts van een enkele nederzetting de naam overgeleverd.

Op de Tabula Peutingeriana of Peutingerkaart, een 13de-eeuwse copie van een Romeinse landkaart, waarschijnlijk uit de 3de eeuw na Chr., vindt men de route : Atuaca (Tongeren) — XVI — *Cortovallio* — XII — Juliaco (Jülich) — XVIII — Agrippina (Keulen).

Op het Itinerarium Antonini, een 3de-eeuwse reiskaart, komen o.a. de volgende routes voor : a) A Colonia Traiana Coloniā Agrippinā mpm LXXI (van Xanten naar Keulen 71 mijlen) met op 8 mijlen van Theudurum (Tudderen) en 12 mijlen van Juliacum (Jülich) de halte *Coriovallum*, b) dezelfde route als op de Peutingerkaart van Tongeren naar Keulen. Hier echter wordt „*Corionvallum*” gespeld.

Cortovallium, *Coriovallum* en *Corionvallum* zijn dus de namen van een en dezelfde plaats, die volgens de onderzoekingen van vooral Habets gelegen moet hebben op de plaats van het tegenwoordige Heerlen. Algemeen wordt *Coriovallum* als de juiste schrijfwijze aangenomen en voor een verklaring van deze plaatsnaam is men ook steeds van deze vorm uitgegaan. (Uit het vervolg zal blijken, dat men terecht *Cortovallium* en *Corionvallum* als corrupte schrijfwijzen van *Coriovallum* beschouwt.) Deze verklaring luidt : *Coriovallum* is samengesteld uit het Keltische woord *corio* = leger en het Latijnse woord *vallum* = wal. *Coriovallum* betekent dus : omwalling, omheinde ruimte van het leger.

In het Bulletin van de Historische Kring Het Land van Herle van sept.-oct. 1954 echter deelt de Heerlense gemeente-archivaris ons een afwijkende theorie mede, afkomstig van de Keulse professor dr. Reiner Müller. De hybridische vorm : Keltisch + Latijn zal de gangbare verklaring voor Prof. Müller waarschijnlijk onaanvaardbaar gemaakt hebben, reden waarom hij een interpretatie geeft, volgens welke *Coriovallum* een

In 1243 en 1264 heet *Catualium* : Hedele, in 1417 komt de vorm Heel voor. 4)

Aan de stelling : *Coriovallum* is vertaald tot *Heerlen*, *Catualium* is vertaald tot *Heel*, zit het probleem vast : Wanneer en onder welke omstandigheden heeft de vertaling plaats gehad. Als we aannemen, dat dit is geweest in de tijd van de Volksverhuizing, moeten we veronderstellen, dat de vertalende Franken het Keltisch begrepen hebben, ofwel dat de zich aanpassende bewoners van *Coriovallum* en *Catualium* nog zoveel Keltisch begrepen, dat zij hun plaatsnaam ten gerieve van hun nieuwe heren konden vertalen.

Maar er zijn geen bewijzen, dat de Keltische taal gedurende de 3 à 4 eeuwen Romeinse overheersing zich gehandhaafd heeft, terwijl er bewijzen in overvloed zijn, ook toponymische, dat in onze streken, gedurende de Romeinse tijd, de Latijnse taal de Keltische verdrongen heeft.

Prof. Dr. A. Carnoy is bij zijn studie van de Belgische plaatsnamen reeds op dit probleem gestoten. In de *Considérations générales* van zijn werk over de Belgische plaatsnamen schrijft hij : „Il semble que, dans bien des cas, on soit allé directement du celtique au germanique, sans latinisation intermédiaire. Ceci paraît s'être passé principalement dans l'est de notre pays, dans l'ancienne région des Aduatiques et des Tongres". 5) En in een artikel over bergnamen in het Oud-Nederlands : „... bemerken wij, dat zekere Germaanse woorden in het Waals beter bewaard worden, dan in het Nederlands. Dit kan verklaard worden, doordat zij zeer vroeg ontleend werden en dan niet meer de invloed ondergingen van de nieuwe woorden, waardoor zij in het Nederlands vervangen werden. Maar een andere verklaring is ook mogelijk : De ouderwetse archaïstische natuur van vele toponymische Germaanse elementen in het Oosten van Wallonië is ook van aard om de indruk te scheppen, dat aldaar vóór de Volksverhuizing reeds Germaanse elementen in die streek gevestigd waren midden in de Keltische bevolking ...". 6)

Ook de oude naam van Tuddereren : *Theudurum*, samengesteld uit een Germaans eerste deel en een Keltisch tweede deel, is een bewijs voor het gemengd Keltisch-Germaans karakter van deze streek.

Terugkomend op *Coriovallum* — Heerlen mogen wij dus zeggen, dat in het land der Tongeren, waartoe *Coriovallum* behoorde, reeds vroeg, nl. in het begin van onze jaartelling een gemengd Keltisch-Germaanse bevolking heeft gewoond. Een oorspronkelijk Keltisch-Germaanse tweetaligheid heeft plaats gemaakt voor een Germaans-Latijnse tweetaligheid. Reeds eeuwen vóór de komst der Franken, tijdens de periode van de Keltisch-Germaanse tweetaligheid, is *Coriovallum* vertaald tot de vorm, waaruit later de naam *Heerlen* gegroeid is. Voor *Catualium* — *Heel* geldt hetzelfde.

In chronologische volgorde krijgen we dus de volgende periodes :

1. Ten tijde van de Romeinse veroveringen woonden in onze streken de Keltisch-sprekende Eburonen, die op de Heerler heide een vesting hadden, die de naam *Coriovallum* droeg.
2. In de eerste eeuw na Chr. ontstond in de buurt van deze vesting, op

het kruispunt van twee belangrijke wegen, een Romeinse nederzetting, die de naam kreeg van de nabije Keltische vesting.

3. Ongeveer tegelijkertijd kwam het volk der Tongeren de plaats van de Eburonen innemen. Dit volk, dat zeker meer Germaans dan Keltisch was, vertaalde *Coriovallum* tot * Harilo.
4. Tijdens de Volksverhuizing namen de Franken de hun vertrouwd klinkende Germaanse naam over. Deze naam groeide uit tot het 11de-eeuwse *Herle* en het tegenwoordige *Heerlen*.
De Latijnse naam is in onbruik geraakt en verdwenen.

Deze ontwikkeling bewijst nog eens te meer de continuïteit van bevolking op Heerlens grondgebied van de 1ste eeuw vóór Chr. tot heden.

Heerlen, 3 augustus 1956

P. L. M. TUMMERS litt. rom. drs.

-
- 1) L. v. HOMMERICH : Wat betekent het woord „*Coriovallum*”? Bull. van de Hist. Kring Het Land van Herle, 4de jrg. afl. 5, waar ook verdere literatuur-opgave.
 - 2) H. HARDENBERG : De Landgraaf in de Heerler heide. Tijdschrift v. Kon. Ned. Aandr. Genootschap 1946, dl LXIII afl. 6.
 - 3) W. MOONEN : Van Coriovallum tot Heerlen. De Maasgouw 1948 dl. 62, 67e jrg. afl. 3.
 - 4) J. VANNÉRUS : Deux stations de la route romaine de Nimèges à Tongres: Catualium et Feresne. Bull. de l'Acad. Roy. de Belg. Cl. des Lettres, t. XXV, 1939.
 - 5) A. CARNOY : Origines des noms des communes de Belgique, y compris les noms des rivières et principaux hameaux. 2 dln. 2de druk. Leuven 1948—1949. Considérations générales p. VII—XXXVII.
 - 6) A. CARNOY : Bergnamen in het Oud-Nederlands. Versl. en Meded. Kon. Vlaamse Acad. v. Taal en Letterk. 1948.

Korte Kroniek van Heerlen

(Vervolg)

VIII. 2e FRANSCH TIJDPERK

REPUBLIEK — KEIZERRIJK

1793 — 1814

- 1793 14 Febr. Heerlen door de Franschen geplunderd. De gemeente in 4 kwartieren verdeeld : Liberté, Egalité, Fraternité en République.
1 Maart. De Franschen bij Aldenhoven door de Oostenrijkers onder Clairfait verslagen trekken hier door op de vlucht.
3 Maart. De aartshertog Karel van Oostenrijk trekt hier door met troepen tot ontzet van Maastricht.
Verbeurdverklaring door de Fransche Republiek van de geestelijke goederen. Vele verzwegen.
- 1794 2 Juni. Slag bij Fleurus gewonnen door de Franschen.
1 Oct. De Oostenrijkers trekken hierlangs terug naar den Rijn.
1 Nov. Maastricht gaat over aan de Franschen. De Israëlitische synagoge alhier voltooid.
- 1803 De geestelijke goederen worden teruggegeven bij de wet.
1804 Napoleon wordt Keizer der Franschen.
1807 Invoering van Code Napoleon.
1808 6 Dec. Alhier geboren de Vlaamsche dichter Joh. Michiel Dautzenberg. Hij is in 1869 te Elzene in Belgisch Zuid-Brabant overleden.
- 1812 Laatste processie van Keulen naar Montaigu trekt hier door.

IX. 3e NEDERLANDS TIJDPERK

KONINKRIJK

- 1814 19 Jan. De Kozakken komen te Heerlen uit Aken aan de Bek. Men voert ze bij avond opzettelijk achter het dorp heen langs Oppen Linge en de Geer en den Meezenbroekerweg en zij nemen hun kwartier te Palenberg.
Bevrijding van het Fransche juk, zwaar vooral vanwege de conscriptie.
- 1815 Congres van Weenen. Koninkrijk der Nederlanden.
- 1817 Het tegenwoordig hertogdom Limburg gevormd uit 2 landen van Overmaze (Valkenburg en gedeeltelijk het oude 's Hertogenrade) deelen van Gulik, Horn en Opper-Gelder. (Zie 1886.)

X. BELGISCH TIJDVAK

KONINKRIJK

- 1830 Oct. Heerlen wordt Belgisch, ten gevolge van de omwenteling te Brussel in Aug. en de komst alhier van het vrijcorps van gene-

raal Mellinet. Baron de Loé van Mheer, gouverneur van Zuid-Limburg te Hasselt.

Eenige heethoofden dringen met rumoer aan op de afschaffing van het simultaan gebruik der kerk door Roomsche-Katholieken en Protestanten.

27 Oct. Men verneemt hier het kanongebulder der citadel van Antwerpen, die 4 uren lang de oproerige stad bombardeert.

1832 Eerste cholera in België en Nederland.

1833 Wapenstilstand tussen België en Nederland.

1835 Koning Leopold van België gelast den bouw eener Protestantsche Kerk alhier.

1838 Heerlerheide gescheiden van Heerlen als parochie.

22 April. Inwijding van het Protestantsche bedehuis alhier.

XI. 4e NEDERLANDSCH TIJDPERK

KONINKRIJK

1839 19 April. Tractaat tusschen België en Nederland. Limburg aan Nederland afgestaan in ruil voor een deel van Luxemburg.

22 Juni. Overgifte en aanvaarding van Limburg door Koning Willem I, vertegenwoordigd door de Heeren Commissarissen baron Geriche van Herwijnen en Borret.

12 Juli. Overneming der rijks- en provinciewegen.

5 Sept. Limburg wordt lid van den Duitschen Bond.

1840 Grafzerken o.a. die van Schout Matthijs Hall worden uit de kerk verwijderd en verkocht voor stoepstenen.

7 Oct. Willem I treedt af, Willem II volgt hem op.

1842 1 Jan. Einde van het provisioneel bestuur van Limburg door twee buitengewone Commissarissen, zie 1839.

5 Juli. Eerste zitting der Prov. Staten onder Nederl. bewind.

1845 De aardappelziekte, veroorzaakt door de schimmelplant, peronospora infestans, in 1841 het eerst in Europa verschenen, breidt zich uit in Nederland.

1846 De Locht en omstreek van de parochie Heerlen gescheiden.

1848 Democratische beweging in Duitsland. 12 Juli. De Duitse Bond verklaart zich voor ontbonden. Gisting in Limburg, vooral aangewakkerd door baron.

26 April. De heer Beerenbroek door de Nederlandsche regeering tot Commissaris benoemd, schrijft eene trapsgewijze verkiezing uit voor het Frankforter parlement. Twee afgevaardigden gaan derwaarts.

1849 Nederlandsche troepen te Sittard en Heerlen in bezetting gelegd ter handhaving van orde en rust. Tweede cholera-epidemie in Nederland.

1850 1 Sept. Het postkantoor alhier geopend onder directeur Jhr. Sasse van IJsselt.

1853 De spoorweg Aken—Maastricht geopend.

- 1854 De gemeenteschool wordt gebouwd.
- 1860 Het Nederl. spoorwegnet in de kamers aangenomen. De lijn Aken—Sittard er uit gelicht bij amendement van een Limburgsch afgevaardigde.
- 1861 De heer G. Smeets volgt zijnen vader op in het notariaat. Nov. Opening lijn Maastricht—Luik.
- 1863 De spoorweg Maastricht—Venlo geopend. De Eerw. heer F. J. L. Savelberg ingewijd als pastoor alhier; 22 Dec.
- 1864 Het kerkhof wordt verfraaid.
- 1865 Afschaffing der gemeente-accijnzen.
- 1866/67 3e Cholera-epidemie in Nederland.
- 1867 Conferentie te Londen. Limburg losgemaakt van den Duitschen Bond.
- 1868 De heer Kaufmann, sedert 1 Jan. 1855 ter secretarie werkzaam, wordt tot Secretaris der gemeente aangesteld. 2 Oct.
- 1869 De heer M. J. Savelberg als burgemeester alhier geïnstalleerd. Afschaffing van het dagbladzegel in Nederland.
- 1870 Duitsch-Fransche oorlog — Concilie te Rome. Laatste uitdeling alhier van krombroodjes vóór den eiertermijn.
- 1877 29 Juli. Intrede van den Herv. predikant J. Jongeneel.
- 1878 De 13e concessie tot het delven van steenkolen (Carl) alhier wordt na boring verleend.
- 1879 Het nieuwe gemeentehuis voltooid. Het Franciscanessen-klooster gebouwd. 20 Juni. Het telegraafkantoor alhier geopend. Sept. Lichte aardschok alhier waargenomen.
- 1880 De parochiekerk alhier verfraaid met nieuwe zijmuren en geschilderde vensters. De Eerw. heer Habets, Rijksarchivaris voor Limburg, geeft uit het 2de deel zijner Découvertes d'antiquités dans le Duché de Limbourg, waarin de oudheden van Heerlen, tot dusver gevonden, vermeld staan.
- 1881 Nov. Lichte aardschok alhier waargenomen.
- 1882 De Rijkspostspaarbank hier ingevoerd. Aanleg der laan naar Musschemig.
- 1883 De Postpakketdienst alhier in werking getreden, 1 April.
- 1884 De vogelschutterij vannieuws opgericht onder generaal Hub. Alsdorf, overleden 1886. Bij K. Weyerhorst verschijnt: Een Zuid-Limburgsch Taaleigen: de Dorpspraak van Heerlen, met lijsten van burgemeesters en geestelijken dezer plaats.
- 1885 9 April. Cesar Timmermans, winkelier alhier, geboortig van Sittard, vermoordt uit wraakzucht den advocaat Mr. Eugenius van Oppen te Maastricht en verwondt daarbij doodelijk diens oudsten zoon en dochter. Een keurmeester van vleesch wordt aangesteld. Eerste processie van hier naar Sittard.

1886 15 Jani. De Muziekbode, maandblad; uitgever Mr. J. H. Kessels, ziet alhier bij K. Weyerhorst het licht.
De Limburger Koerier, 3 maal 's weeks verschijnend, begonnen in den jare 1....., bereikt het cijfer van meer dan 9000 intekenaars.
De groote kerktoeren wordt gerepareerd.
Aan het Franciscanessen-klooster wordt een tweede zijvleugel aangebouwd.
1 Sept. Invoering van het Nederl. Wetboek van Strafrecht.
De Kantonrechter de Limpens wordt krankzinnig en overlijdt in den Bosch.
Te Weenen sterft aan zenuwverzwakking de heer Majoor von Montlong, oud-hoofdofficier in dienst van Keizer Maximiliaan van Mexico, na hier 3 jaar gewoond te hebben.
13 Juli. De Prov. Staten van Limburg besluiten de erkenning van een nieuw wapen voor de provincie aan te vragen waarin de voornaamste landstreken, waaruit de provincie is samengesteld vertegenwoordigd worden te weten: Gelder, Gulik, Horn en Valkenburg.
Ook besluiten de Staten den weg van Roermond langs Horn en dien van Heerlen naar Sittard niet meer van 1 Jani 1887 af door de provincie te doen onderhouden, daar een 50 jarig onverplicht onderhoud geen grond van verplichting oplevert.
1 Oct. Een bijzondere R.K. school, tot progymnasium bestemd wordt geopend in het St. Jozefsgesticht.
Nov. De Prov. Staten verleenan aan de HH van der Slik & Co de concessie voor een stoomtramlijn Heerlen—Locht.
Nov. Aanleg der laan naar Schaesberg.

ir. C. RAEDTS

Wijngaardshof

(Vervolg)

Bij akte verleden op 28 september 1852 voor notaris Delahaije te Sittard verpacht Augusta Gravin van Loe douarière van wijlen de hooggeboren heer Hendrik Graaf von Schaesberg de hof genaamd Wingartshof aan Maria Elisabeth Beugels, weduwe van wijlen Joannes Martinus Quix, landbouwster, wonende te Hoensbroek.

J. M. Quix was vóór 1830 weduwnaar en op haar beurt was M. E. Beugels de weduwe van 'n zekere Meertens.

Deze weduwe verhuisde ongeveer half maart 1856 met de kinderen Quix naar de hoeve „Struver” te Voerendaal. De velden waren toen nog niet met de spoorlijn van Sittard naar Heerlen gebarricadeerd. Nu nog weet

men te vertellen dat het ook toen hard gevoren had. De verplaatsing van de ene naar de andere hoeve met karren, lasten, paarden en have geschiedde niet over de weg doch dwars door het veld, zonder beschadiging van akker en vruchten.

In opvolging krijgt Wijngaardshof daarna de volgende bewoners:

1856 Lebouille Gerard Joseph, gehuwd met M. J. Hennen.

1869 Lebouille Jan Leonard, gehuwd met M. A. H. Sijstermans.

Ook dit gezin verdient bijzondere bespreking.

Op 7 februari 1878 is uit dit huwelijk geboren Eugenius Hubert Joseph Lebouille, die in 1904 na intreding in de orde der lazaristen tot priester gewijd is. In 1928 wordt hij bisschoppelijk coadjutor van Mgr. Geurts in Yungpingfu (China) met de persoonlijke titel van bisschop-titulair van Comana. Na de wanordelijke situatie in China en na in Japans concentratiekamp vertoefd te hebben, is deze bisschop — toen bisschop van Yungpingfu — naar Nederland teruggekeerd. Het 25e jaar van zijn bisschopswijding viert hij te Susteren in het klooster der paters aldaar. Bij deze gelegenheid benoemt het gemeentebestuur van Hoensbroek Z. Excell. tot ereburger — de eerste ereburger van Hoensbroek. In 1954 benoemt H.M. de Koninigin hem tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

In 1943 reeds noemt de gemeente een straat naar zijn naam: de Mgr. Lebouillestraat.

Op het moment waarop we dit schrijven, vertoefd deze bisschop nog steeds in het klooster te Susteren, doch veelal ook ten huize zijner familie in Brussel.

1897 Weduwe Lebouille en kinderen.

1914 Lebouille Frederik Hubert, die de hoeve bewonen zal tot 1938 in welk jaar hij met zijn gezin naar Noord Frankrijk emigreert.

1938 Geelen Christiaan Mathijs en gezin.

1948 kinderen Geelen en
thans Geelen J. M.

Ook ten opzichte van deze hoeve staat de tijd niet stil. In 1947/48 heeft de toenmalige eigenaresse Wed. Struije de Swielande een groot deel der landerijen op gebied van Hoensbroek verkocht en reeds worden de weilanden terzijde van de Heerlerweg geflankeerd met het eerste fabrieksgebouw.

Alleen reeds om de twee grote Hoensbroekse zonen die op deze hoeve geboren zijn, verdient Wijngaardshof voor de geschiedschrijving aparte aandacht.

We zijn er ons van bewust, dat het bovenstaande summier is en we zullen ons verheugen als daarmede het fundament gelegd is voor een meer diepgaande verhandeling.

P. A. H. M. PEETERS

herstel sint pancratiuskerk

na storm van 1606

OP Paasmaandag, de 27e maart 1606, heeft in geheel Zuid-Limburg en ver daarbuiten een zware storm gewoed, tengevolge waarvan o.m. de St. Pancratiuskerk van Heerlen ernstig werd beschadigd.

Wij vinden dit feit vermeld in de doop-, trouw- en sterfte-registers der parochie Heerlen, beginnende met het jaar 1588. ¹⁾ Daarin is op het jaar 1606, naar alle waarschijnlijkheid door Franciscus Portius, de „vicaris perpetuus ecclesiae Herlensis” de volgende aantekening gesteld:

„A(nn)o 1606 op Paesz Maendaich naemiddag umbtrint twe uhrenn is alsoe einen groiten Windt unnd unweder gewest den herlen Kirchthorn aeffiel, den gewolfe (= gewelf) entweij und gantz te baudem (= bodem), die aefbehanger al entweij (= de zijbeuken instukken), hauser ende baum all te nieder, in summa alsulch (en) unweder und tempest wasz en dat uns anders niet en meinden die gantzen Weldt sol vergang(en) hebbe(n)”.

In het „Rechenbuch van der Kirchen von Herlo” (1589—1629) ¹⁾ vinden wij de dato 26 juni 1607 bij de notitie van de inbreng van de „kerck-momber” (kerkmeester) Peter Roden de volgende aanduiding van de beschadiging:

„Item XII½ vat robsamen 1 coppe vat sonder prejuditie mits dat men gheijne lampen in der kercken door die destructie derselbe can bernende gehouden (doorgehaald is: ende den olich nit nodich) tot XXXIII st. III ort gereckent beloopt XX guld. XV st. III½ ort des es den coop ongereckent bleven”.

Slanghen, die van vorenvermelde aantekening gewag maakt ²⁾, vestigt daarbij nog de aandacht op de oude kroniek van Maastricht (in handschrift), welke eveneens vermeldt, dat in het jaar 1606 „den 27 Meert op Paeschmaendach te 2 ofte 3 uren naer middach” een zo hevige storm woedde, dat o.a. de torens der kerken van St. Lambert te Luik en van de Minderbroeders te Dinant omverwaaiden.

Ook Peters ³⁾ vermeldt de aantekening van de storm, doch merkt hierbij op, dat hij van de grote en kostbare herstellingen van de toren, de daken en de gewelven der beuken geen gegevens heeft gevonden.

Wij vestigen hier thans de aandacht op een tweetal bescheiden, welke ons nader informeren over de aan de kerk plaats gehad hebbende herstellingen. Vooreerst blijkt dit uit een z.g. „Verdrach” van 25 juli 1608 ⁴⁾, waarbij voor het herstel van de toren met JAN MELCOPS en GOERIS CLOITS, beiden inwoners van de bank Ubach, een geldlening werd aangegaan van „achtentweintich daller elcken tot dartich stuvers”, waarbij aan genoemde personen ingaande St. Egidius 1608 voor de duur van zes jaren, eventueel doorlopend tot aan de aflossing, het gebruik werd afgestaan van de heide

onder Heerlen, „die Herle Heyde”. Bedoeld „Verdrach” laten wij hier in extenso volgen:

„Alsoe den kerck toirn van Herlee, doer het leste onweder ende tempest is ver-
destruert, wartou die kercke van Herlle ende gemeenten aldaer, ytzonders cleine
middelen hebben off weten, om denselven toiren wederomme, tot salvatie der
clocken als anderss. opte bouwen, hebbende darover met advise van Jonc Frederich
Schaesberch, tot Schaesberch, ende eenige andere van Adel, die Scholteis, Schepenen
ende Boirgenmeesteren, sampt etlicke van principale gemeenten van Herlle, raidtsame-
lijck ende noetsakelijck gefonden, provisionel(ijck) optenemen, ende te lichten die
somme van achtentweintich daller elcken tot dartich stuvers, uut handen van Jan
Melcops ende Goeris Cloits, wonende beydtz gaders in der banck van Ubach, opten
naegsten reyn ende limite van vss. Hocheit van Herlle, ten eynde, dat wij Scholteis,
Schepenen, Boirgenmeesteren ende gemèenten voerss. penningen hebben bewillicht,
gepermittert ende tougelaeten, dat sy die Herlle Heyde ende gemeenten, den teit van
seesste jaeren, nae ein ander volgende, ende daarvan het erste jaere, te beginnen
negstcomende Egidij anno 1608 ende soe verfolgens, tot eindiginge derselber, met
hennen selbst eijgenen bestialen ende met heyde hoelen, faren, ende vlieten, voer
haer particulier, ende tot hender, ende niemants anders, notturfft, vroch ende schade,
sullen meugen genieten gelyck andere negste inwonders deser banck Herlle, die op
Nyeuwenhagen wonende sijn, sonder te mysdoen, doch dat t selbste nit en sal
strecken tot eenige consequentie off prejuditie deser voerss. jurisdictie van Herlle,
ende gerechticheit derselbe ten naecomenden tijden, ende is in desen ock gereservt
dat sovern den voerss. Jan Melcops ende Goert Cloits sich onderstonden off gelusten
lieten, onder voerss. consent, voer emants anders heide opte voeren off anders op
hennen naem lieten opfoeren, die in deser jurisdictie van Herlle nit en residierden,
off ock residierende waren off frempder bestialen, onder die henne mengelden, onder
dexpr(essie) dat deselve haer eygen waren, ende dat contrarie bewisen war(en)
sullen dit contract darmede verwijrckt hebben, ende die gratie henne darin vergont
ende accordert, nit meugen genieten. Wel verstande soe naer omganck der voerss.
sees jaere, den voerss. Jan Melcops ende Goeris Cloits, die vss 28 daller binnen
behoerlicker teit int syevende, achde, negende jaere, off soe lange sulches deuren sal,
by die kerck mombers, der voerss kercken van Herlle, off anderssins doer die
gemeenten aldaer, nit erlacht noch voldoen, wurden, dat in dien gefalle der voerss.
Jan Melcops ende Goert Cloits, sullen blyven in henne voerss. gebruck der heyden
ende gemeenten, tot hender vss notturft, ende nit vorders, wie voergeroert is, al
totten teit toe dat hen die voerss. 28 daller als unschet, baer sullen erlacht ende
voldaen sijn, sonder geferde ende argelist. Ende des torconden hebben wij Scholteis,
Schepenen ende Boirgemeesteren deze ondertijckent, soe opten naem van onsste
kercke als gemeenten van Herlle wie voerss. Actum Herlen den 25 july 1608.

Dorginal van deze was ondertijckent soe Jan Melcops ende Goeris Cloits is gelieviet
aldus. Mattheis Haal Scholteis tot Herlen.

Ter ordinantie van Schepenen der Hooffbanck Herlle
Johan vanden Hoeff S.

In marge:

„Aen den Secretaris voer syn arbeit van deze act betalet 1 rix daller”.

Het tweede gegeven van het herstel blijkt uit een overeenkomst met een
leidekker aangegaan tot het dekken van de zijbeuken der kerk. 5)

„Opten 14 Novembris 1609 metten Leyn Decker geaccordeert dat hij ellicke roe van
die aenbanger der kercken nae meesters prijes sall dekken ende die plancken tot
synen coosten op negelen ellicke roe 4½ gulden lichts gelts ende in den groifs ein
half mudde roggen ende eyn half thonne bijrs dyns dat der Leijen decker geloefft
heefft geene andere werck aen te nemen die aenbanger en sien ierst gedeckt ende
verdich. Geschiet in presentie des Pastoers, Jon. Frederich Schaelsberch, Scholthes,
Peeter Vijgen, Jan Douven, Dionijs Clingen ende der custos in mijns secretarien
presentie”.

De toren werd in de 18e eeuw, toen hij zeer bouwvallig was, gerestaureerd; het jaartal 1750, aan de noordzijde boven links op een mergelblok uitgekapt, herinnert nog daaraan.

H. W. J. DOHMEN

-
- 1) Bevinden zich in het Gemeente-Archief van Heerlen.
 - 2) Maasgouw 1879, nr. 43, blz. 168.
 - 3) In zijn artikel „De St. Pancratiuskerk te Heerlen” in Geologisch Nummer der V.V.V. Heerlen, juni 1932, nr. 1, pag. 10.
 - 4) Justitie Rolle L.v.O. 1915, pag. 4—5, Gemeente-Archief Heerlen.
 - 5) Justitie Rolle L.v.O. 1915, pag. 114, Gemeente-Archief Heerlen.
-

het Manhuis TE HEERLEN

Het Manhuis, in de volksmond het Mannes genoemd, is, ofschoon het nog geen eeuw geleden is verdwenen — het is in 1870 door brand vernield — geheel in vergetelheid geraakt. De naam leeft nog slechts in de herinnering van de oudere Heerlenaren voort.

Het Manhuis was een van de alleroudste huizen van Heerlen en ontleende zijn naam aan het feit, dat de Keur Keulse Mankamer of Leenhof aldaar haar zetel had.

Het huis was gelegen aan de Emmastraat westelijk van het onlangs gesloopte huis DE KROON, waarvan het door een open ruimte, waarop in later tijd de brouwerij van DE KROON werd gebouwd, was gescheiden.

In 1840 was het Manhuis kadastraal bekend Sectie D nummer 513. Het huis is na de brand van 1870 niet herbouwd.

De vrij gekomen plaats is omstreeks 1872 door de erfgenamen van de laatste eigenaar, de landbouwer Jan Jozef BLOEM, verkocht.

Door de kopers zijn aldaar twee huizen gebouwd, het ene door MEELKOP en het andere door DEBIJE. Kadastraal zijn deze panden bekend Sectie D nummers 2146 en 2147.

Aan de overzijde van de straat lag eertijds de reeds lang verdwenen Keulse poort.

Het erf van het Manhuis lag met de achterzijde aan de Moorestraat (Plaargats).

Aan de overzijde van de straat tegenover het Manhuis lag in de 18e eeuw een bij het huis behorende tuin. (Akte voor Notaris L. G. PELT 1 oktober 1760.)

Het Manhuis diende niet alleen tot huisvesting van de Mankamer, de

bewoner oefende, gezien de aanwezigheid van schuur en stallen, tevens het landbouwbedrijf uit.

Zoals gezegd zetelde in het Manhuis de Keur Keulse Mankamer. Deze had de zorg over de verheffingen van de onder deze kamer of Leenhof ressorterende lenen en wat verder daarmee in verband stond. Voorts oefende de Kamer de rechtsspraak uit bij geschillen in zake de lenen.

De Kamer vergaderde op gezette tijden in het Manhuis onder voorzitterschap van de stadhouder of diens plaatsvervanger, bijgestaan door twee of meer leenmannen en een griffier, die meestal als plaatsvervanger van de stadhouder fungeerde.

De werkzaamheden van de Kamer waren zeer uitgebreid, daar haar bemoeiingen zich niet alleen uitstrekten over een zestigtal lenen, waarvan ongeveer een derde deel in de omgeving van Heerlen was gelegen en de rest in het buitenland, hoofdzakelijk in het Land van Ter Heijden onder Horbach, doch ook over de talrijke z.g. splitlenen d.w.z. lenen, die van de oorspronkelijke lenen waren afgescheiden.

Tot de lenen behoorde ook het Manhuis zelf.

Wanneer het Manhuis is gebouwd is niet met zekerheid bekend. Vermoedelijk valt het bouwjaar samen met de oprichting van de Mankamer, waarvan het stichtingsjaar echter evenmin bekend is.

In een artikel verschenen in het Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins, 1885, 7e jaargang p. 295, wordt o.a. gezegd, dat na 1260 door de Keulse Aartsbisschop Engelbert II van Valkenburg, een aantal leengoederen, gelegen in het Land van Valkenburg en Limburg, zowel als op de linker Wormoever, aan het Aartsbisdom Keulen kwamen, welke goederen sedert de 14e eeuw voor de Keur Keulse Mankamer van Heerlen werden beleend. De Mankamer van Heerlen stond, zo wordt verder gezegd, van meet af aan op het standpunt, dat haar in het Graafschap Holland als in de Onder-Heerlijkheid Gulik gelegen leengoederen niet alleen aan haar jurisdictie waren onderworpen, doch tevens vrijgesteld waren van alle vreemde belastingen, diensten en inkwartieringen.

J. HABETS is dezelfde mening toegedaan. (Leenen van Valkenburg Publications tome XXI p. 488.)

P. PETERS zegt in zijn omstreeks 1919 uitgegeven „Wandelingen in en om Heerlen”, dat de Keurkeulse leengoederen, die voor het leenhof te Heerlen werden verheven, zijn ontstaan uit de schenkingen aan het sticht Keulen gedaan door Koenraad van Hochstade, aartsbisschop en keurvorst van Keulen en Engelbert II, gesproten uit het huis Valkenburg.

J. M. VAN DE VENNE zegt in zijn inleiding tot de „Inventaris van het archief der keurkeulse mankamer te Heerlen”, uitgegeven december 1928, dat volgens de mening van EVERSEN en MEULLENERS (Limburgsche Gemeentewapens, Publications tome XXXV) de schenking door Coenraed van Hochstade, aartsbisschop van Keulen, 16 april 1246 aan dat aartsbisdom gedaan, de oorzaak van het ontstaan der Keurkeulse Mankamer is. Aan de hand hiervan oppert de heer VAN DE VENNE in zijn zoeven genoemde inleiding, de veronderstelling, dat de Mankamer haar oorsprong heeft te danken aan de bezittingen van de graven van Hochstade te

Heerlen, welke aan het aartsbisdom Keulen kwamen, al of niet vermeerderd met goederen, geschonken door Engelbert.

Deze veronderstelling stemt vrijwel overeen met de hiervoren vermelde zienswijze van P. PETERS.

Ofschoon in 1365 (QUIX, Die Kapelle Berensberg p. 104 no. 19) sprake is van het leenhof te Heerlen is de heer VAN DE VENNE van mening, dat de verheffingen aanvankelijk elders plaats hadden en het nog meer dan een eeuw (sedert 1246) heeft geduurd, voordat de Mankamer te Heerlen werd gevestigd.

Hij meent de oprichting van de Mankamer te Heerlen dan ook omstreeks 1400 te moeten stellen.

In een in het Rijksarchief te Maastricht berustende copie van leenverheffingen en lijst van leenmannen van 1401—1428 betrekking hebbende op de Mankamer van Herle oder Valkenborg (L.v.O. 958) is in 1402 sprake van twee binnen Heerlen gelegen huizen „dat ein geheyt Heyenhaus und das ander herrn Duetschen in ober Heyen”. Vermoedelijk is daarmee het Manhuis bedoeld.

Als bestuurders van de Keur Keulse Mankamer van Heerlen komen o.a. voor:

- in 1393 Yelis van den Weyer,
- in 1403 Gerart Bock von Brubach ass ritter und ambtman,
- in 1416 Goiswein von Cortenbach als richter,
- in 1421 dezelfde als lehnherr,
- na 1421 Arnoldt von Hoeven hr. zu Aijlstorp ass lehnhere,
- in 1467 Johan van Ubachsberge stathelter,
- in 1533 Herman von Randerath,
- in 1536 Johan Hune, stathelter,
- in 1537 Oerlych van den Hoef,
- in 1538 Johan Hoen van Amstenrade te Erenstein (Maasgouw 1881 p. 614),
- in 1550 Oerlych van den Hoef in plaats van Joncker Wylhelm van Harff heer zoe Alstorp,
- in 1551 Wylhelm van Harff zou Alstorp stadholder,
- in 1552 Peter Becker zo Herle, angestellt und zum unterstathelder gesatz nae gewonheyten dysses lehenhoeff recht,
- 23 Maart 1558 overleed Wylhelm van Harve Heer zu Alstorp, Erffhoeffmeyster ess furstendombs Guellich, stathelder ess C(olschen) lehenhoeffs,
- 22 April 1558 wordt Peter Becker zoe Herlle vermeld als Secretarij (griffier) ess Colschen lehenhoeffs,
- 31 Maart 1559 wordt Peter Becker vermeld als plaatsvervanger van de overleden Heer Wylhelm van Harve zu Alstorp,
- in 1571 Willem van den Bongart te Bergerhausen, stadhouder, (Maasgouw 1881 p. 610)
- in 1612 Wilhelm van Streithagen zu Ursfeld, stadhouder, (Maasgouw 1881 p. 614)
- in 1639 Frans Diederik van Blancquart, stadhouder, (ibidem)

in 1653 (sedert 1650) Johan Wilhelm van Wilre totter Worm, stadhouder, Carsilius Merckelbach, secretaris, (ibidem)
in 1655 Otto Ludwig von Blanckart, stadhouder, Leon. Merckelbach, griffier, (K.K. Mankamer, rolle 1646—1662)
in 1687 Petrus Fabritius, griffier,
in 1692 Baron Henr. van Blanckert, stadhouder,
in 1700 Frans Guillaume Bombay, griffier,
in 1712 Hub. Fred. baron van Wylre, heer van Soureth en Hegen,
in 1717 Herman Georg baron van Tunderfelt, te Oud-Valkenburg, stadhouder.

Omstreeks 1737 was Theodoor Dautzenberg griffier. Hij werd geboren op de hoeve Prikkenis onder Voerendaal, gedoopt 5 februari 1697, huwde 15 september 1726 met Maria Margareta Deschamps en overleed 18 januari 1758. Hij woonde in het Manhuis.

Theodoor Dautzenberg was tevens schatthouder van de Hoofdbank Heerlen. (Akte voor Notaris J. B. van Cotzhuyzen 17 mei 1762.)

De weduwe van Theodoor Dautzenberg is kort na haar echtgenoot overleden.

Jean Guillaume Deschamps, vertegenwoordiger van de familie Deschamps, mede-erfgename van het Manhuis, meende na de dood van de weduwe Dautzenberg aanspraak te mogen maken op de schatpenningen over het jaar 1759. Zulks blijkt hieruit, dat toen Leonard Hennen en Sibilla Heuts weduwe van Machiel Meijs, wonende op het Kunderhuis, op 13 december 1759 in het Manhuis hun schat wilden betalen aan Machiel Pijpers, die mede erfgenaam was van Dautzenberg, Deschamps „hem Pijpers de schatboeken uijt de hand ruckte, seggende raekt den schatt niet aan, de boeken gaan u niet aan, die sijn mijn, gij hoeft geen schatt meer te ontfangen”. (Akte voor Notaris L. G. Pelt 2 maart 1762.)

Theodoor Dautzenberg werd opgevolgd door Simon Nicolaes Schils, gedoopt te Heerlen 14 Juli 1715. Hoe lang hij het ambt van griffier heeft bekleed is ons niet bekend. Schils is waarschijnlijk de laatste griffier van de Mankamer geweest. Hij overleed 5 maart 1798. Als bijzonderheid zij vermeld, dat Pastoor Dionijs Penners in het doopregister 1684—1719 (waarschijnlijk heeft hij de doopdatum van Schils opgezocht) de volgende aantekening heeft geplaatst: „Mon oncle le greffier fut baptisé en 1715 le 14 juillet. Cet octogénaire est encore fort”.

Schils was door de meerderheid van schout, schepenen en geërfdens van de Hoofdbank Heerlen aangesteld tot schatthouder. Deze aanstelling is echter niet doorgegaan, omdat HoogMogenden zich daartegen verzetten op grond van het feit, dat Schils niet de „ware gereformeerde religie” beleed.

Omtrent de bewoning van het Manhuis in de allervroegste tijd is weinig bekend.

In 1561 treffen wij voor het eerst als leenman van het stockleen „dat Manhues zoe Herlle” aan Wylhelm PIJSSCHER. (Lehnregister der kurkölnischen Mannkammer zu Heerlen.)

In 1571 was Servaes Leonartz, schout, leenman der K.K. Mankamer (Publications 1922 p. 76)

In 1608 woonde in het Manhuis „Noel Kligen, genoemd Noel int Manhuys” (L.v.O. 1915)

In 1669 Coen Poiskens, wonende in de Ceulsche Mankamere tot Herle. (Akte voor Notaris Bogermans 8 juli 1669)

In 1660 was Servaes VANDEN HOEFF „schouteth der hoofbancke van Herle ende Greffier van de Ridderfchappe des Lants van Valkenborgh” in bezit van het Manhuis. Hij stelde tot zekerheid voor een door hem geleend kapitaal „sijn huijs, hoff ende den aencleven van dien, genoemd het Manhuijs, wesende een vrij stockleen van haere Durlit van Cuellen in den Dorpe van herlen gelegen”. (Akte voor Notaris Leon. Merckelbach 12 augustus 1660, L.v.O. 2039)

Bezitters en bewoners van het Manhuis in de 17e en 18e eeuw worden, voor zover bekend, aan het slot van dit artikel vermeld.

In 1748 heeft de Franse Generaal Sint Germain een nacht gelogeed ten huize van Theodoor Dautzenberg, Griffier der Ceur Ceulsche Mancamer. (Akte voor Notaris L. G. Pelt 15 nov. 1753)

De weduwe van Theodoor Dautzenberg bleef tot aan haar dood in het Manhuis wonen.

26 oktober 1759 werd op verzoek van de erfgenamen de „Meubilaire en effecten dewelcke sich in het sterfhuis van wijlen de weduwe van Theodoor Dautzenberg sijn bevindende” geïnventariseerd.

Deze inventaris is niet alleen van belang voor de kennis van het toentertijd bij een welgestelde familie in gebruik zijnde huisraad, doch ook wijl daaruit kan worden afgeleid hoe het huis was ingedeeld.

Bedoelde inventaris luidt, als volgt:

In de keucke

Eerstelijk eene grooten cooperen schinke kettel (waterketel met tuit), vier cooperere kettelen, een groote en een cleijn cooperere caffè kan, een cooperere cruijsteen (mortier), vijf servietten en twee taffel laecke, twee cooperere lamp, een cooper tee kettel, eenen cooperen deksel, een cooperere camerpot, een cooperere olie cruijk, twee cooperere lugters (kandelaars), een cooperere spreut (gieter), twee cooperere casserolle (stoofpan zonder voet met een steel), drie bleck maschyntjens (blaasbalg), twee cooperere braetpannen, een cooperere bedtpan, eenen cooperen deksel, eenen tinne comp (kom), vijf porcelainen schotelen, vijf porcelaine telleuren (borden), een caffè moelen, een glasere en twee tinne sout vatten, een tinne schincker schotel, een bleeken trechter, een tinne compke met een deksel, eene tinne halve kan, een halve tinne pint, drie tinne peperdoosen, een tinne caffè kan, een moster pot, een tinne tee pot, een lampet, eene tinne waterpot, een tinne caffè kan, drij ijssere ketten, drij cooperen leppelen, een cooperere panneken, twee glassen, een tang, agt cooperere lugters, een cooperere pabbeken, een cooperere torte pan, een cooperere tee kettel, een tang, twee ketten, een vier ijser (vuur- of haardijzer), met de ringe, een linne peersch (mangel), twee tee reckjens, een blecke doos, vier tinne visch platten, eenen tinne rinck, een soupe komp, een eetens cast, twee taffelen, een eijcke kast, een sedel stoel, drie houten stoelen, twee matte stoelen, een bedt met sijn toebehoor, een wijje watters potje (wijwaterbakje), dartin tinne telleurs, een schoipe lepel (schuimlepel) twee asbeks, drij schotelen.

In de groote camer

Agst schylderyen, een spiegel, vier schilderyen by de spiegel, een kussen, een lege taffel, twaelf matte stoelen, een glassere kast, agt paar tee tassen, twee spoel comme, een caffè kan en melpot (melkpot) en tee pot, een tee doos, een glaseren sout vatt en schilderye, een porcelain sucker schotel, ses portreeten op de glaserne kast, de

glaserne kast is door mij notaris verseegelet, met agt zeegels en het cachet van mij nots., een vier yser met voorsetzels en ringe.

In het cleen camerken

Een horologie en kast (staande klok), twee bedden, vier kussen en een huppel (peluw), een wolle en catoene dekken, de bedtstadt (ledikant) en behangssel (bedgordijnen), een snaep haen (geweer), een paar sadel pistollen, twee schilderye, twee spiegelen, een schinck taffel, een cleyn kasstje neffens de gelaserne cast, daer het silver werck in is syn door my notaris verseegelet, met tien zeegels, een taffelken, drie stoele, een barre metter (barometer).

In het voorhuys

Een horlogie, drye taffelen, een cleen taffel, dry stoelen, een vier platt, een maschyn voor het vier, een vleesch croon.

Booven op de geel camer

Bedt stadt met geel behangesel, vedere bedt heupel, een cussen, een paar laeken, een wolle en een catoenen dekken, een matras onder het bedt, een glaserkast, neegen tinne schotels, achtiën tinne telleuren, vier schildereyen, een spiegel, een taffel met dekken daarop, twee stoele, een gordinne voor de vinster.

Op het provisie camerken

Twee vierdels en twee schincken, twee wasch mandels (manden), een platten kart een stoel.

Op de blauw camer

Een pavillion (hemelbed) met behangchele, een vederbedt, een hupel, dry ceusse, een paar laeken, twee wolle dekken, een witte custiek (sloop), seeven schilderijen, een taffel, een lessener, een stoel, een cleen kastje, glaserne kast in een groot glas, een glaserne wijn kan, een kast is verseegelet.

Op de magesijn camere

Een bedt stadt, met een tiek en een kusse, twee gordinne, een spiegel, een groote kist, neegen servietten, twee paar laeken, en twee vrouwe hembden.

Op de mancaemere

een leddekant, met behanchele, een bedt en stroosack, een heupel, ses stoelen met seij overtrocken en een tabelletje onder den spiegel word gereclameert door Sr. Machiel Pijpers, vier gordinne voor de vinsters, vier schilderijen, een spiegel, een sedelerstoel, een vierijser, twee schokelaete tassen, een spoel comp, ses porcelain stucken op de kast, item een kast dewelcke is worden versegelt.

Op den bovenste solder

hebben sich bevonden eenige vruchten denwelcke de erffgen. niet en hebben laeten annoteren, vermits deselve sullen en moeten geemploijeert worden tot voeder van de bestiaelen.

In den kelder

drie potten met boeter (boter), vijf leddige boeter potten.

In het cleen voorhuys

ses ijsere potjens, een grooten ijsere kettel, een groote coopere kettel, een coopere merimit (eetkettel), twee melck tobben (emmers), twee braatspeets, en twee leppels.

In den stall

seeven hier vatten en een draij vatt (karnton), een groote tin (tobbe).

In den cleijne stall

seeven vatten en een tin en een waterstang.

In het backhujs

een moldt (baktrog), een ketten met een hanghele (unster).

In de schuijre

bevinden sich een quantetteijt harde vruchten en sommer vruchten, Pijpers verclaerdt dat de harde vruchten toegehooren aen wijlen de wed. Dautzenberg en de sommer-vruchten half aen deselve weduwe en de andere hellichte aen hem Pijpers.

In den kojestael

vier kojien, een riendt (rund), en een kalf.

In de verckensstael

twee breulinge (jong gemest, gesneden varken).

Aan de hand van deze beschrijving kan men zich enigszins een beeld vormen van de indeling van het huis.

Het huis had een voorhuis d.w.z. een vooruitspringend gedeelte, waarin zich drie kleine vertrekken bevonden, onder voorhuis wordt ook wel verstaan „de neeren” (portaal); de keuken en de grote kamer lagen gelijkvloers in het overige deel van het huis.

Op de bovenverdieping waren twee slaapkamers (de gele en de blauwe kamer), voorts een provisiekamer en een magazijnkamer, waaronder wel de rommelkamer wordt verstaan. De mankamer op de bovenverdieping, waar de genachtingen (vergaderingen) van de Kamer werden gehouden, diende tevens, gezien de aanwezigheid van een ledikant met bedgordijnen, als slaapkamer. Aangezien vier gordijnen voor de vensters aanwezig waren moet aangenomen worden, dat deze kamer vermoedelijk vier vensters had en dus een van de grootste vertrekken van het huis was.

De bovenste zolder lag onder het dak.

Verder was een kelder onder het huis.

De stal en de kleine stal, het bakhuis, de schuur, de koestal en de varkensstal wijzen er op, dat de bewoners het boerenbedrijf uitoefenden.

6 november 1759 heeft Notaris L. G. Pelt, op verzoek van de erfgenamen, alle kisten, cabinetten en kasten, die hij 26 oktober 1759 ten sterfhuize van Maria Margareta Deschamps in het manhuis had verzegeld, geopend en de papieren en documenten zich aldaar bevindende, bijeengelegd in de glazenkast onder in het kleine kamertje in het voorhuis en dezelve met twee cachetten verzegeld, alsmede het kastje onder de lessenaar.

10 november 1759 heeft Notaris Pelt genoemde papieren en documenten geïnventariseerd. Deze inventaris is voor de geschiedenis van het Manhuis van minder belang.

Het is opvallend, doch alleszins verklaarbaar, dat bij de geïnventariseerde documenten zich geen stukken bevinden betrekking hebbende op het archief van de Keurkeulse Mankamer. Waarschijnlijk heeft Simon Nicolaes SCHILS, opvolger van de griffier DAUTZENBERG, de archiefstukken naar zijn aan de Emmastraat gelegen woonhuis overgebracht. Het is niet bekend of de vergaderingen van de Mankamer, na het overlijden van DAUTZENBERG, nog in het Manhuis zijn gehouden. Uit het feit, dat de nieuw benoemde griffier SCHILS, die ongehuwd was, het Manhuis niet heeft betrokken, zou kunnen worden opgemaakt, dat dit niet het geval is geweest.

12 april 1760 verkoopt Theodoor DAUTZENBERG (een neef van de gewezen griffier) × Anna Cath. PENNERS, inwoner van Welten, aan Jean Guillaume DESCHAMPS, „eene colhof geleegeen achter het manhuys, reijgenoten eene lange sijde de erfgen. Philip MEIJERS, de andere sijde wijlen dhr. Greff. DAUTZENBERG, een hoofd het straetje, tander hoofd de wed. Mathijs HANRAETS, groot 26 roeden voor 156 guldens”. (Akte voor Notaris L. G. PELT)

Over de nalatenschap van de weduwe DAUTZENBERG-DESCHAMPS, met name over het bezit van het Manhuis, is onenigheid ontstaan tussen de erfgenamen Lotharis DEHESELLE en consorten enerzijds en Laurens DESCHAMPS anderzijds.

In de jaren 1764—1765 werd deswege voor de Keurkeulse Mankamer van Heerlen een proces gevoerd.

Bij vonnis van de Mankamer van 6 juli 1765 werd het Manhuis toegewezen aan Lotharis DEHESELLE × Ida STEEVENS en consorten. Jean Guillaume DESCHAMPS, optredende namens zijn vader Laurens DESCHAMPS, die inmiddels was overleden, kwam tegen dit vonnis in verzet en tekende appel aan bij de Raad en Leenhof van Brabant te 's-Gravenhage.

Ten einde het vonnis ten uitvoer te kunnen leggen was DEHESELLE genoodzaakt een waarborg te stellen, waaruit de tegenpartij, ingeval hij in het ongelijk zou worden gesteld, schadeloos zou kunnen worden gesteld. De waarborg bestond in een aantal percelen land ter gezamentlijke waarde van naar schatting 3202 gulden 15 stuiver maestrichter cours. (Akte voor Notaris L. G. Pelt 21 september 1765)

28 juli 1766 verklaarde Jean Guillaume DESCHAMPS, als gemachtigde van zijn vader Laurens DESCHAMPS

„dat hij genoodsaekt geweest is voor de Cheur Ceulsche mankamer alhier binnen Heerle proces te sustineeren in qualiteijt als gedaegde, tegens Lotharis DEHESELLE cum suis, aenlegger (eiser), waarinne soo verre is geprocedeert dat bij vonnis van Leenmannen hij is gecondemneert om het manhuys promptelijck af te staen met compensatie van costen, waardoor hij genoodsaekt geweest is om te reformeeren (appeleren) aan de Eed. Moo. Raede en Leenhove van Brabant ende Landen van Overmaeze in s' Hage, verclaerende diensvolgens tot cautie te assigneeren de Creuels olie moelen”. (Akte voor Notaris L. G. PELT)

12 augustus 1766

„verclaarde Johan Guill. DESCHAMPS volmagtig te hebben gemaect dheer Johan Hendr. VAN KERVEL procureur in s'Haeghe om in sijnen naem als impetrant van mandament van reformatie de dato 4 Julij 1766 in den Raede en Leenhove van Brabant ende Landen van Overmaeze tegens Lotharis DEHESELLE alle termijnen van regten te observeeren...” (Akte voor Notaris L. G. PELT)

(Wordt vervolgd)

W. LINDELAUF †